

Blijven geloven in je kinderen

Dit boek draag ik op aan onze kinderen Ruth, André, Channa, Michel en Judith, aan onze schoonzoon Mathias en aan onze schoondochter Valentyna. Tien jaar geleden is het, dat ik hun vroeg om een bijdrage te leveren aan de eerste uitgave van dit boek. Er is intussen veel gebeurd. Channa en Mathias kregen Norah en Arthur, Andre en Valentyna werden ouders van de tweeling Vivienne en Elisabeth. Ook aan onze vier kleinkinderen draag ik daarom dit boek op, al is de kans dat ze het ooit zullen lezen misschien heel klein. Hoewel? Norah, inmiddels acht jaar oud, vroeg me laatst: 'Opa, wat is eigenlijk een dominee?' Het was voor mij aanleiding om een schetsboek en kleurpotloden te pakken en met behulp van tekeningetjes en in kindertaal te proberen iets te vertellen over 'de kerk' en mijn plek daarin. Het was een mooie uitdaging!

Henk Fontein

Blijven geloven in je kinderen

*ook als ze de
kerk loslaten*

Buijten & Schipperheijn Motief
Amsterdam

Colofon

ISBN: 978-94-6369-353-0

© 2026 Buijten & Schipperheijn *Motief*
Amsterdam

Behoudens uitzonderingen krachtens de Auteurswet van 1912 mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

Voor het maken van kopieën uit deze uitgave, ook voor zover toegestaan door de Auteurswet, zijn vergoedingen verschuldigd. Voor betaling van vergoedingen en voor toestemming voor het overnemen van gedeelten in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken wende men zich tot de uitgevers. Tekst- en data-mining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

Vormgeving omslag en binnenwerk: Andries Mol (beeld: Adobe Stock).

Voor Bijbelcitaten is, tenzij anders aangegeven, de NBV21-vertaling gebruikt.

Het interview 'Als je kind niet meer naar de kerk gaat' is afkomstig uit *Visie*, het programmablاد van de Evangelische Omroep (13 februari 2025). De tekst werd geschreven door Mirjam Hollebrandse. Overgenomen met toestemming.

Het gedicht 'Missing God' van Dennis O'Driscoll is in de vertaling van Kaj van der Plas overgenomen in dit boek, met vriendelijke toestemming van de rechthebbenden. © Julie O'Callaghan – oorspronkelijk Engelstalig gedicht 'Missing God'; Kaj van der Plas – vertaling 'God missen'.

Dit boek is een herziene en uitgebreide heruitgave van 'Als je kinderen niet meer gaan' van dezelfde auteur. Oorspronkelijk verschenen bij Ark Media in 2015.

Inhoud

Ter inleiding	7
Als je kind niet meer naar de kerk gaat – ‘Visie-interview’	17
1. Om te leren leven bij waarden en normen	25
2. Om iets te snappen van wat anderen beweegt of bewoog	33
3. Om met anderen samen te zingen	37
4. Om niet af te stompen voor het wereldleed	43
5. Om het geven niet te verleren	49
6. Om cultuur op te snuiven	53
7. Om er aardige mensen te ontmoeten	57
8. Om te bidden	63
9. Om de Bijbel te lezen en te horen uitleggen	67
10. Om de ontmoeting met alle generaties	71
11. Om te beseffen dat ik niet de eerste en niet de enige ben	75
12. Om steun te vinden in eeuwenoude rituelen	81
Kinderen aan het woord	89
Een vaderlijke zegen	127

Ter inleiding

‘Opa, wat is eigenlijk een dominee?’ Het zou een pakkende blikvanger kunnen zijn voor de omslag van de bewerkte heruitgave van dit boek, dat in 2015 voor het eerst verscheen en destijds bij veel ouders herkenning opriep. Intussen zijn niet weinigen van die ouders ook grootouders geworden. Over die plek in de lijn der generaties hoor ik veel dankbare verhalen, zoals ik ze ook zelf uit ervaring kan vertellen. Maar ik hoor niet zelden ook uitingen van zorg en verdriet. ‘Geen misverstanden, de kleinkinderen worden goed opgevoed, met waarden en normen, maar dominee, ik vind het zo jammer dat ze niet leren bidden, dat ze de Bijbelverhalen niet kennen. Dat ze niet gedoopt zijn. Dat ze op zondag overal heen gaan, maar nooit naar de kerk...’ En grootouders ervaren in deze ook wel eens innerlijke tweestrijd: als de jonge kleinkinderen komen logeren, moet ik dan met hen bidden aan tafel. Mag ik bij het naar bed brengen een avondgebedje zingen? Kan ik ze voorlezen uit de kinderbijbel? Of meng ik me dan te veel in de opvoeding die ze van hun ouders krijgen en zaai ik misschien onrust en tweedracht?

Tien jaar na het verschijnen van de eerste versie van dit boek is er heel wat veranderd in de kerk en samenleving. In het klein zie ik dat terug in mijn eigen leef- en werkomgeving. Vijf jaar geleden werd

ik opnieuw bevestigd in de protestantse gemeente in het Betuwse dorp Tricht, waar ik ook van 1984 tot 2001 predikant ben geweest. Toen ik daar in 1984 begon, was het op een doorsnee zondagmorgen gebruikelijk dat er tussen de tachtig en honderdtien kerkgangers waren, onder wie een flink aantal kinderen en pubers. Toen ik in 2020 opnieuw bevestigd werd en de quarantainemaatregelen niet langer van kracht waren, bleek al snel dat we ons rijk mogen weten wanneer er op een gewone zondagmorgen meer dan veertig kerkgangers zijn, met een gemiddelde leeftijd van royaal boven de zestig jaar. De kindernevendienst, in mijn vorige termijn als predikant in Tricht een bloeiend gebeuren, het jeugdwerk, destijds goed bezocht, de basiscatechese, een activiteit waar veel jongeren en ouders bij betrokken waren, dat alles is in de loop der jaren gaandeweg verdwenen. De corona-maatregelen hebben er mogelijk het laatste duwtje aan gegeven, maar kunnen onmogelijk als *de* ‘schuldige’ factor worden aangewezen.

Feit is: toen ik in 2020 opnieuw als predikant in Tricht aantrad, was dat in en voor een gemeente van senioren. De mensen die gebleven zijn. Ouders van volwassen kinderen, grootouders, een enkeling zelfs overgrootouder. En dat is niet alleen in mijn eigen kerkelijke gemeenschap het geval. Al zeg ik er meteen bij, dat het erop lijkt dat dit meer voorkomt in die kerkelijke richtingen, waar men alles ‘minder zeker weet’. Die opmerking verdient wat toelichting. Ik constateer voorzichtig dat de leegloop in mijn regio zich vooral voor doet (of heeft voorgedaan) waar ‘de boodschap’ minder vastomlijnd, stellend en stellig is. Minder dogmatisch, zo u wilt. Daar waar alle oude dogmatische en ethische grenspaaltjes nog stevig in de bodem staan, zie ik niet zoveel teruggang. Hoogstens meer grensverkeer van mensen die van een al te traditionele vormgeving afhaken en hun heil zoeken bij wat zij als vriendelijker en meer verwelkomend ervaren. Om maar man en paard te noemen: ik zie in mijn regio nogal wat mensen uit de Gereformeerde Gemeente verkassen naar een

Gereformeerde Bondsgemeente of naar een van de Evangelische Gemeenten in mijn regio. Daar waar geen discussies gevoerd worden over de toelaatbaarheid van ritmisch zingen of een andere muzikale begeleiding dan het kerkorgel. Maar waar tegelijkertijd allerlei 'waarheden' in dogmatisch en ethisch opzicht nog onverminderd gelden, zoals: een klassieke visie op het Schriftgezag, het afkeuren van homoseksuele relaties, laat staan het inzegenen daarvan, een eenzijdig positieve visie op 'Israël', geen vrouwen in het ambt etc. Anders gezegd: er blijkt bij alle veranderingen en onzekerheden in de wereld blijvende behoefte aan vastigheid op zondag, maar het mag wel in een wat zachtere vorm gepresenteerd worden. Ik probeer het zo objectief mogelijk te zeggen, mijn eigen opvattingen hierover zijn in dit kader niet zo relevant.

Daarnaast zie ik dat het simpelweg zo is, dat waar jongeren en kinderen (nog) in de kerk komen, andere gezinnen en jongeren gemakkelijker aanhaken dan daar waar soms maar één gezin is. In mijn dorp ken ik kerkelijk betrokken jonge gezinnen die me enigszins verontschuldigend vertellen, dat ze naar het buurdorp gaan, omdat daar meer kinderen in de kerk zijn. Ik snap dat heel goed, al helpt het natuurlijk mijn eigen gemeente niet vooruit. Er vallen voor mij niet zelden pessimistische geluiden te beluisteren als het om de toekomst van onze kleine kerkgemeenschap gaat. Mijn standaardreactie daarop is altijd, dat we ons niet door sombere toekomstscenario's moeten laten weerhouden om vandaag te doen waartoe we op aarde zijn. En ik mag graag naar paus Johannes XXIII verwijzen, die naar verluidt zijn dag placht af te sluiten met het gebed: 'Heer, het is uw kerk. En nou ga ik slapen.' En bovendien durf ik tegenwoordig af en toe voorzichtig te opperen, dat we wellicht het nulpunt bereikt hebben of daar al doorheen zijn. Steeds vaker hoor en lees ik verrassende verhalen over kerktoetreding, over dopelingen van uiteenlopende leeftijden, over opmerkelijke aantallen belangstellende bezoekers bij kennismakingscursussen met het christelijk geloof zoals

de Alpha-cursus en varianten daarvan. Eerlijk gezegd, ik zie dat in mijn directe omgeving nog niet zo terug, maar dan... op de dorpen lopen we altijd iets achter bij wat in de steden gebeurt. (Omgekeerd zijn we trouwens vaak koploper als het gaat om gemeenschapszin en burenhulp, maar dit terzijde).

Terug naar het hoofdthema van dit boek: kerk en kerkgang. Net als tien jaar geleden wil ik graag de blijvers van nu, veelal senioren, ouders van kinderen die niet meer gaan, uitdagen om het gesprek met elkaar te voeren. Intussen zijn die ouders trouwens vaak ook grootouder geworden. Extra aanleiding om onszelf en elkaar vragen te stellen. Vragen als: Waarom ben ik gebleven? Waarom ga ik (nog)? En kan ik me ook inleven in mijn kinderen die niet (meer) gaan? In hun overwegingen? Hun mogelijke moeite met of bezwaren tegen de kerk (dienst)? Misschien zelfs de vraag aan kinderen: *waarom kom je niet terug?* Met de antwoorden op die laatste vraag moet de kerkenraad dan vervolgens ijlings aan de slag!

Nog een laatste gedachte. Ik ben enorm getroffen door het gedicht 'Missing God' van Dennis O'Driscoll, hieronder weergegeven in de vertaling van Kaj van der Plas. Als er iets is wat ik in mijn pastoraat in toenemende mate herken, is het wel dit: mensen zijn vaak ver van de kerk van hun en mijn jeugd verwijderd geraakt, maar 'ze missen God'. Ik leid steeds vaker uitvaarten, en incidenteel ook een huwelijk, buiten de kerkelijke orde om. Soms nog wel in een kerkgebouw, dikwijls ook op andere locaties. Maar ik word er expliciet bij gevraagd als *dominee*, als iemand die woorden en rituelen kent die helpen, troosten, die tot uiting brengen wat mensen vaak wel voelen, maar waar ze zelf de woorden niet (meer) bij kunnen vinden. Woorden die spreken van een 'meer dan aards geheimenis'.

God missen

Zijn genade wordt niet meer afgesmeekt
over het eten: kweekvis plant zich voort
zonder zijn ontferming.

De broodproductie stijgt dankzij
ziekte-resistente granen waarvan ons de wetenschap
voorzag om Zijn fouten te verhelpen.

En toch, hoewel we tegen Hem in opstand
kwamen als een stel tieners, opgelucht om
die onderdrukkende vader
– een bebaarde kluizenaar –
verbannen te zien naar de woestijn,
bekennen we dat we Hem van tijd tot tijd missen.

Hem missen tijdens het burgerlijk huwelijk
wanneer we, aan het bloeiende altaar van de ambtenaarsbalie
tevergeefs wachten om een zin aangereikt te krijgen met daarin
woorden
als ‘voor eeuwig’ en ‘heilig’.

Hem missen wanneer de geleerde op TV
de kosmos verklaart met vergelijkingen;
onze planeet achterlaat doelloos draaiend
om zijn as, een wiel dat doorslipt in de sneeuw.

Hem missen wanneer de radio een kruimel
opvangt van Gregoriaans uit een echoënd klooster;
wanneer het gospelkoor zijn gemeenschappelijke stem
verheft om te vragen 'Shall We Gather at the River?'

of wanneer de krachten van het oratorium convergeren
in 'I Know That My Redeemer Liveth'
en onze samengetrokken harten een slag overslaan.

Hem missen wanneer een gesmoorde stem
in het crematorium dat gedicht voordraagt
over het niet meer vrezen van de hitte van de zon.

Hem missen bij het beoordelen van
een magere Kruisiging in een museum,
de strepen van zijn ribben getuigen van zijn rang.

Hem missen wanneer de gammastralen
vastgelegd op de satellietgrafiek
lijken te zijn gerangschikt in een hemelse melodie,
de muziek der sferen,
het Ave Verum Corpus van het observatorium.

Hem missen wanneer we voor het eerst stuiten op dat knobbeltje
in onze borst en een niet gewild gebed
aan onze lippen ontsnapt; wanneer een schaduw ons lichaam
kruist op een röntgenschermbild; wanneer we ontvangen
een transfusie van schuimend bloed
anoniem geofferd om levens te redden.

Hem missen wanneer we Zijn naam spontaan
uitroepen in ontzag of woede
zoals een vrouw in een kraamkamer
roept om haar reeds lang gestorven moeder.

Hem missen wanneer op de met linnen gedekte
eettafel warme broodjes staan,
glimmende glazen rode wijn.

Hem missen wanneer een duif neerdaalt
uit de sinaasappelbomen in een toeristisch dorpje
juist wanneer de kloosterklok begint te luiden

Hem missen wanneer onze tocht ons leidt
onder het gebladerte van Gotisch traceerwerk, een boog
van overlappende takken die elkaar ontmoeten
als handen in Michelangelo's Schepping.

Hem missen als we, voortploeterend langs een kerk,
een shot wierook meekrijgen dat is blijven hangen,
parfum dat zich kan meten met het versgebakken brood
dat Miłosz vergeleek met geluk.

Hem missen wanneer onze nieuw bestelde keuken
is vormgegeven in Shaker-stijl en we een
bijpassend stel Mother Ann Lee-stoelen bestellen.

Hem missen wanneer we de profetie van de astronomen horen
dat de zichtbare melkwegstelsels
zich met het uitdijen van het universum van ons weg bewegen.

Hem missen wanneer de zonsondergang
zich laat voelen in het glas-in-loodraam
van de loungebar vol nep-antiek.

Hem missen op de manier waarop een ontkoppeld zweefvliegtuig
dat drijft op de avondthermiek het trekkoord mist.

Hem missen op de manier waarop de
minnaars, wegduikend buiten bij het goedkope hotel,
zich afvragen wat de volgende stap moet zijn.
Zelfs heimwee hebben, op oneven dagen,
naar Zijn Verwachte Wederkomst,
alsof we onder de bakstenen
koepel van een duiventil staan
nadat de vogels zijn gevlogen.

Ik heb mijn kinderen en hun partners gevraagd om opnieuw te willen meewerken aan deze bundel. Ik vermoed dat de lezer zal herkennen hoe zij, inmiddels tien jaar ouder en tal van ervaringen aan winst en verlies rijker, met hun reacties een herkenbare afspiegeling zijn van wat er in de generaties waartoe zij behoren, aan gedachten leeft.

Ten slotte: in het voorjaar van 2025 werd ik tot mijn verrassing benaderd door het EO-magazine Visie. De eerste editie van dit boek was zelfs tien jaar na dato kennelijk nog zo actueel dat het aanleiding voor de redactie was om me erover aan te spreken. Het leidde tot een interview dat in het voorjaar van 2025 in Visie verscheen. Ik kreeg er mooie reacties op, onder meer van mijn oude kleuterjuf uit Overchie die zich mijn naam, vijfenzestig jaar na dato, nog herinnerde en me een paar nostalgische zwart-wit fotootjes stuurde met daarop mijn zusje Annet en ik als kleuterschool kinderen.

Het leek me een goed idee de tekst van het interview ook in dit boek op te nemen.

Een aantal bijlagen uit de eerste editie ontbreken in deze herziene uitgave, maar verder heb ik aan de inhoud weinig veranderd. Wellicht is de tijd rijp om het gesprek tussen ‘blijvers’ en ‘weglopers’ opnieuw en met nieuw elan aan te gaan. Als ‘blijvers’ moeten we ons dan wel hoeden voor een heimelijke agenda om ‘weglopers’ weer terug in het kerkelijk gareel te krijgen. Al gun ik uw en mijn kinderen en kleinkinderen alle positieve ervaringen die actieve betrokkenheid bij een geloofsgemeenschap kunnen brengen.

Waaronder de uitdaging van prikkelende preken en schurende Bijbelverhalen, de vreugde van het samen zingen en de troostende en helende kracht van rituelen. Maar ook van mij zou dat niet noodzakelijkerwijs op zondagmorgen tussen 10:00 en 11:00 uur hoeven.

Culemborg, najaar 2025

Henk Fonteijn

Reacties: henkfonteyn@gmail.com

Als je kind niet meer naar de kerk gaat

Een interview door Mirjam Hollebrandse

Vraag in een willekeurige kerk wiens kind niet meer naar de kerk gaat, en de vingers zullen de lucht in schieten. De ontkerkelijking is groot en veel ouders zien het met lede ogen aan. Predikant Henk Fonteijn is de laatste die met de vingers wijst. 'Ik probeer dat schuldgevoel bij iedereen uit z'n hoofd te praten.'

Dat het een gevoelig onderwerp is waar bijna niemand publiekelijk over wil praten, erkent Henk Fonteijn (1954), vader van vijf kinderen, meteen. 'Maar dat zit 'm wat mij betreft vooral in het feit dat ik op geen enkele wijze iets kan zeggen over het geloof van iemand anders, ook niet van mijn kind. Ik kan constateren dat ze niet of weinig naar de kerk gaan. Maar dat is wat anders dan stellen dat ze niet meer geloven. Over hun binnenkant kan ik niet oordelen. Dat is ook de ervaring die ik heb als ik hier met andere ouders over spreek: als mensen vermoeden dat je iets veroordelends over hun kind zegt, schieten ze in de verdediging en zullen ze voor hun kind gaan staan. En terecht, wat mij betreft!'

Henk, auteur van het boek 'Als je kinderen niet meer gaan', groeide op in een buitenwijk van Rotterdam en ging elke zondag met zijn

ouders naar de gereformeerde kerk. 'Daar was geen discussie over, we gingen gewoon. Verzet heb ik niet gekend. Ik zal heus weleens geen zin hebben gehad, maar kerkgang, bidden en Bijbellezen na het eten hoorden net zo bij het leven als naar school gaan. Mijn vader was amateurorganist en begeleidde af en toe de samenzang. Dan ging ik wel eens twee keer per zondag en zat ik tijdens de dienst bij hem boven bij het orgel. Het was een doorsnee gereformeerde kerk. Niet per se heel traditioneel, maar vanouds was voor ons de zondag duidelijk een andere dag dan de overige dagen van de week. We gingen dan bijvoorbeeld niet naar de dierentuin of naar een voetbalwedstrijd, en zelfs een balletje trappen deden we niet. De zondag was bovendien een gezinsdag. We gingen de ene keer naar opa en oma van de ene kant, de andere keer naar oma van de andere kant. Ik heb daar goede herinneringen aan en ook de zondag als geheel voelde niet als een keurslijf. Ik ken veel mensen die jeugdtrauma's hebben, juist door die zondagsbesteding, maar daar heb ik absoluut geen last van gehad.'

Wat daarin meespeelde, beaamt Henk, was dat hij met veel anderen in dezelfde christelijke bubbel leefde. Al zijn vriendjes en neefjes en nichtjes hadden dezelfde levensstijl. 'Ik hoefde me nooit ergens voor te verontschuldigen of dingen uit te leggen.'

Hij herinnert zich hoe hij op een zondag – hij was een jaar of 13 – met zijn neefje Paul stiekem naar het zwembad ging. 'We kochten van ons zakgeld een toegangskaartje en gingen zwemmen. Maar eigenlijk heb ik daar helemaal niet van genoten, want mijn geweten speelde natuurlijk enorm op.'

Henks geloof verdiepte zich rond zijn 18e, toen zijn vader na een kort ziekbed overleed. 'Precies de leeftijd waarop kinderen vaak hun hakken in het zand zetten en hun eigen keuzes willen maken. Door de ziekte en het sterven van mijn vader was het meteen klaar met

het puberale gedrag en vroeg ik mij juist af: wat betekent het geloof eigenlijk voor mij persoonlijk?’

Wat was voor jou doorslaggevend?

‘Ik ontdekte de waarde van het geloof. Bij mijn ouders zag ik in die moeilijke tijd wat het voor hen betekende. Ze wisten dat mijn vader niet meer beter zou worden, maar ze wisten ook dat ze er niet alleen voor stonden. Ze durfden te vertrouwen op een geborgenheid bij God, zelfs door de dood heen. Hun vertrouwen heeft mij erg geholpen en ik denk dat dit een belangrijke bouwsteen is geweest voor mijn eigen geloof. Ik werd actief in een christelijke jeugdbeweging met een flinke dosis evangelische bevlogenheid. Daarmee bedoel ik: ik leerde heel persoonlijk met het geloof bezig te zijn en daar ook over te spreken. Dat gebeurde bij mij thuis voordien niet zo expliciet. Zoals je trouwens ook over andere intieme thema’s in die tijd niet veel sprak.’

Heb je het geloof in je eigen gezin anders vormgegeven, ondanks je goede herinneringen aan je eigen geloofsopvoeding?

‘Ik denk dat mijn vrouw en ik meer geprobeerd hebben om het meer expliciet te maken. We probeerden het gesprek erover te voeren. Ik kan me niet zo goed herinneren of mijn ouders met ons uit de kinderbijbel lazen, maar dat hebben wij met onze vijf kinderen wel gedaan. De Kijkbijbel van Kees de Kort, de kinderbijbel van Karel Eykman; er zijn er diverse door onze handen gegaan. De liedjes van Elly en Rikkert draaiden bijna continu in de eetkeuken en ik heb alle vijf de kinderen minstens twee keer de boeken over Narnia voorgelezen. Dat leverde soms mooie gesprekken op.’

Geen dwang

Henk koos na zijn middelbareschooltijd aanvankelijk voor rechten, maar verruilde die studie na twee jaar voor theologie. Hij werd predikant in de toenmalige hervormde gemeente van het Betuwse Tricht. Dat was een andere kerk dan die uit zijn jeugd; er was veel meer aandacht en ruimte voor de kinderen. 'Een hekel aan de kerk hebben onze kinderen in hun jonge jaren nooit gehad. Pas toen ze ouder werden, kwam de kerkgang ter discussie te staan, maar al heel snel zeiden mijn vrouw en ik: 'Als ze niet meer willen, gaan we ze niet dwingen. het is hun keuze.' Dwang is een begrip dat niet past bij geloven, hopen en liefhebben. Wij hadden hen meegegeven wat we konden en daar mochten zij zelf op hun eigen wijze mee verder.'

Wringt die keuzevrijheid niet met je eigen overtuiging dat het leven met God beter is dan zonder God?

'Mijn overtuiging is nou juist iets wat je niet kunt doorgeven. Je kunt voorleven wat het geloof voor jou betekent. Dat hebben we geprobeerd, zoals mijn ouders dat ook geprobeerd hebben. Je kunt de verhalen en rituelen meegeven. Maar geloof zelf is uiteindelijk niet overdraagbaar. Misschien leek dat vroeger anders, omdat kinderen veelal in het spoor van hun ouders gingen. 'Natuurlijk' werden kinderen gedoopt, 'natuurlijk' was je lid van de lokale kerk. Maar in onze tijd – met een veel groter accent op individuele vrijheid en individuele keuzes – gaan jongeren niet meer zo vanzelfsprekend in hetzelfde spoor verder. Ze groeien op in een totaal andere wereld, met open grenzen en een grote diversiteit aan mogelijkheden. Dat maakt het ingewikkelder, maar tegelijkertijd zullen keuzes bewuster gemaakt worden.'